

25 czerwca 2019 r., Warszawa

Maria Kłym-Guba
nr albumu: 2766
WFCh UKSW
Instytut Psychologii

Rozprawa doktorska pt.:
Poszukiwanie tożsamościowe we wczesnej adolescencji
– dynamika i uwarunkowania

Promotor
dr hab. Jan Ciecuch, prof. UKSW

STRESZCZENIE

Praca doktorska poświęcona jest początkom tożsamościowego poszukiwania we wczesnej adolescencji. Zgromadzona w okresie dzieciństwa wiedza o sobie i świecie oraz nabyte poczucie fizycznej i psychicznej odrębności od innych ludzi stanowią podstawę dla zaczynającego się rozwijać w okresie dorastania poczucia tożsamości (por. Erikson, 1959/2004). Tożsamość rozumiana jest w niniejszej pracy doktorskiej zgodnie z tradycją Eriksonowską, dzisiaj dominującą w psychologii rozwojowej, jako poczucie ciągłości w czasie i integralności, czyli – poczucie bycia ciągle tą samą osobą mimo zmian wewnętrznych i zewnętrznych (McLean, Syed, 2015). Na tożsamość w tym ujęciu składa się odpowiedź na pytanie: „Kim jestem?” (Schwartz, Luyckx, Vignoles, 2011) i w klasycznym ujęciu Marcii (1980) jest definiowana jako „wewnętrzna, dynamiczna organizacja potrzeb, dążeń, możliwości, nadziei i wierzeń oraz historii indywidualnej” (s. 159).

Zgodnie z tym klasycznym ujęciem kształtowanie tożsamości odbywa się w dwóch podstawowych procesach: (1) poszukiwaniu, ujmowanym jako aktywna eksploracja, rozważanie i kwestionowanie różnych alternatywnych możliwości tożsamościowych oraz

(2) zaangażowaniu, ujmowanym jako podejmowanie decyzji, dokonywanie wyborów ze świadomym przyjęciem na siebie konsekwencji tych decyzji (Marcia 1966). W okresie, kiedy adolescenti rozpoczynają kształtowanie tożsamości (Archer, 1982), kluczowy proces stanowi poszukiwanie i na nim skupia się niniejsza dysertacja.

Z klasycznych propozycji Eriksona (1968) i Marcii (1966) wyrosły współczesne modele kształtowania tożsamości (Brzezińska, Ciecuch, 2015; Brzezińska, Ciecuch, 2016). Należą do nich m.in. Pięciowymiarowy model Luyckxa i współpracowników (Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, 2006; Luyckx i in., 2008a), Model trzech wymiarów kształtowania poczucia tożsamości Crocetti i współpracowników (Crocetti, Rubini, Meeus, 2008; Crocetti, Rubini, Luyckx, Meeus, 2008) czy Model stylów tożsamości przedstawiony przez Berzonsky'ego (1989). Modele te i badania prowadzone na ich podstawie znacznie poszerzyły wiedzę na temat kształtowania tożsamości, jednak dostrzec można również pewną lukę w dotychczasowej wiedzy. Zauważalne jest bowiem większe zainteresowanie procesem zaangażowania i związane z tym większe zainteresowanie kształtowaniem tożsamości u progu wczesnej dorosłości, a mniej uwagi poświęca się początkom tego zjawiska, zatem procesowi poszukiwania na wczesnych etapach kształtowania tożsamości. Niniejsza dysertacja ma na celu eksplorację właśnie tego obszaru poprzez zaproponowanie modelu domen, w których odbywa się wczesne poszukiwanie oraz zbadanie dynamiki i uwarunkowań tego procesu.

Poszukiwanie, choć z rozwojowego punktu widzenia podstawowe, może być jednak przez różne osoby podejmowane z różną intensywnością, a to może mieć uwarunkowania wewnętrzne, tj. związane z daną jednostką i zewnętrzne – zależne od jej środowiska rozwoju. Jak wykazano w badaniach dorastających (Duriez, Soenens, Beyers, 2004; Duriez, Soenens, 2006; Schwartz i in., 2011; Klimstra, i in. 2012; Klimstra, 2013), procesy tożsamościowe wiążą się w systematyczny sposób z cechami osobowości i jakością relacji adolescenta z jego rodzicami (Beyers, Goossens, 2008). Postawiono zatem za cel zweryfikowanie tych zależności również dla wyróżnionych domen poszukiwania tożsamościowego na samym początku kształtowania tożsamości.

Celami rozprawy są zatem (1) konceptualizacja wczesnego poszukiwania tożsamościowego (na granicy późnego dzieciństwa i wczesnego dorastania) poprzez wyróżnienie 12 domen (wygląd fizyczny, czas wolny, rodzina pochodzenia, praca, relacje chłopak-dziewczyna, formowanie własnego zdania, postrzeganie własnego miejsca w cyklu życia, autorefleksja, przyszłość, przyszła rodzina, światopogląd, stosunek do zasad); (2) uchwycenie – dzięki zastosowaniu paradygmatu badań podłużnych – dynamiki

poszukiwania tożsamościowego w wyróżnionych domenach, a także (3) weryfikacja dwóch rodzajów uwarunkowań poszukiwania i jego dynamiki: osobowościowych (cechy w modelu Wielkiej Piątki; McCrae, Costa, 2005) oraz rodzinnych (jakość relacji adolescenta z rodzicami w ujęciu Skinner, Johnson i Snyder, 2005).

W grupie $N = 454$ uczniów starszych klas szkół podstawowych oraz gimnazjów ($M_{\text{wiek}} = 13,04$; $SD_{\text{wiek}} = 0,98$; przedział wiekowy 11-14 lat; płeć 50/50) przeprowadzono badania podłużne z trzema pomiarami. Zastosowano następujące narzędzia: *Kwestionariusz wczesnego poszukiwania tożsamościowego* (EIES; Kłym, Ciecuch, 2015) do pomiaru poszukiwania tożsamościowego, *Big Five Questionnaire - Children version* (Barbaranelli, Caprara, Rabasca, Pastorelli, 2003) w polskiej adaptacji Ciecucha, Toczyłowskiej-Niemiec i Barbaranell'ego (2016) do pomiaru pięciu cech osobowości oraz *Kwestionariusz Parents as Social Context Questionnaire - Child-report* (Skinner, Wellborn, Regan, Johnson, 1986) w polskiej adaptacji (Czyżkowska, Kłym, Ciecuch, 2019) do pomiaru wymiarów rodzicielstwa.

Na zebranych danych zastosowano analizy poprzeczne oraz podłużne. W pierwszym kroku potwierdzono strukturę poszukiwania tożsamościowego zaproponowaną w 12-domenowym modelu. Następnie, została przeanalizowana intensywność poszukiwania. Domena relacje chłopak-dziewczyna okazała się być jedyną, w której poszukiwanie wzrasta zasadniczo dla wszystkich badanych. Wzrost poszukiwania, ale ze zróżnicowaniem interpersonalnym, wykazano poza tym w domenach: wygląd fizyczny, praca i światopogląd. W pozostałych domenach intensywność poszukiwania na poziomie grupy nie nasilała się, ale w następujących domenach wykazano istnienie różnic międzyosobowych w podejmowanym poszukiwaniu: formowanie własnego zdania, autorefleksja, przyszłość i stosunek do zasad.

Zweryfikowano również związane z płcią różnice zachodzące w aktywności poszukiwawczej i potwierdzono, że dziewczynki silniej niż chłopcy poszukują treści tożsamościowych w okresie wczesnej adolescencji.

Związki pomiędzy pięcioma cechami osobowości a poszukiwaniem tożsamościowym w poszczególnych domenach były dość słabe i nieco różniły się od tych raportowanych w literaturze opisującej powiązania tożsamości z osobowością na późniejszych etapach rozwojowych. W przypadku wczesnych adolescentów otwartość na doświadczenie nie miała znaczenia dla podejmowanego przez nich poszukiwania w poszczególnych domenach tożsamości, jednak dowiedziono znaczenia cechy neurotyczności dla poszukiwania. Otrzymane wyniki potwierdzają zróżnicowanie jeśli

chodzi o związki osobowości z różnymi domenami poszukiwania tożsamościowego i wpisują się w przedstawiane w literaturze wnioski badaczy, że wyższy poziom neurotyczności wiąże się z intensywnym poszukiwaniem szerokim, a nie głębokim (Klimstra i in., 2012).

Okazało się, że jakość relacji dziecka z rodzicami wiąże się z poszukiwaniem tożsamościowym negatywnie, co oznacza, że młodzi adolescenti intensywniej poszukują w obrębie tożsamości, jeśli w percypowanej przez nich relacji z rodzicami negatywne aspekty przeważają nad pozytywnymi. Analiza związku jakości relacji dziecka z rodzicami z poszukiwaniem podejmowanym w późniejszym czasie ujawniła różnice związane z płcią - w przypadku chłopców zaobserwowano znaczenie pozytywnych aspektów rodzicielstwa, a u dziewcząt aspektów negatywnych.

Wnioski dotyczące zróżnicowania płciowego w podejmowanym poszukiwaniu oraz predyktywnej mocy kontekstu rodzinnego dla poziomu początkowego poszukiwania (związek negatywny) zostały wsparte przez wyniki analiz CGCM (*Conditional Growth Curve Modelling*) przeprowadzonych na czynniku ogólnym poszukiwania tożsamościowego.

Analiza modelu krzywych latentnych rozwojowych dla ogólnego czynnika poszukiwania dostarczyła dodatkowych informacji odnośnie związku poszukiwania z cechami osobowości. Potwierdzono znaczenie neurotyczności oraz wykazano ważność ekstrawersji i otwartości na doświadczenie, jako cech przewidujących dodatnio poziom początkowy poszukiwania tożsamościowego rozważanego łącznie, bez rozróżniania w jego obrębie poszczególnych domen.

Przeprowadzenie badań replikacyjnych i potwierdzenie zależności wykazanych w niniejszej pracy, przyniesie możliwość praktycznej aplikacji otrzymanych wniosków, a tym samym efektywniejsze wsparcie młodzieży w jej rozwoju.

SUMMARY

The dissertation is devoted to the beginnings of identity exploration in early adolescence. The knowledge about the self and the world collected during childhood and the acquired sense of physical and mental separation from other people is the basis for the sense of identity that begins to develop in adolescence (see Erikson, 1959/2004). In the thesis, according to Eriksonian tradition that nowadays is dominant in developmental psychology, identity is understood as a sense of continuity over time and integrity –a sense of being the same person despite internal and external changes (McLean, Syed, 2015). The identity in this approach consists of the answer to the question: "Who am I?" (Schwartz, Luyckx, Vignoles, 2011) and in Marcia's (1980) classic definition is described as "an internal, self-constructed and dynamic organization of needs, aspirations, skills, beliefs, and individual history " (p. 159).

According to this classic approach, identity formation happens in two basic processes: (1) exploration, considered as active exploring, reflection and questioning of various alternative identities and (2) commitment, considered as making decisions, making choices with conscious acceptance of both close and distant consequences (Marcia 1966). In the period when adolescents begin to form their identity (Archer, 1982), the key process is exploration and this is the issue the dissertation is focused on.

The classic ideas of Erikson (1968) and Marcia (1966) was the basis on which contemporary models of identity formation have risen up (Brzezińska, Ciecuch, 2015; Brzezińska, Ciecuch, 2016). These include among others: Five-dimensional model of Luyckx and colleagues (Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, 2006; Luyckx et al., 2008a), Model of three dimensions of identity formation by Crocetti and colleagues (Crocetti, Rubini, Meeus, 2008; Crocetti, Rubini, Luyckx, Meeus, 2008) and Identity Styles presented by Berzonsky (1989). These models and research run on their basis have significantly expanded the knowledge on identity formation, however, there is also a gap in the existing knowledge. It is noticeable that there is a greater interest in the process of commitment. Hence, there is the greater interest in identity formation at the threshold of early adulthood than in the beginnings of this phenomenon, which means the process of exploration at the early stages of identity formation. This dissertation is aimed at exploring this area by proposing a model of domains in which early exploration occurs and by investigating its dynamics and conditions.

The exploration, though fundamental from the development point of view, may vary in its intensity between individuals. It may have internal conditions, i.e. related to the individual

and external–dependent on its development environment. As shown by studies of adolescents (Duriez, Soenens, Beyers, 2004; Duriez, Soenens, 2006; Schwartz et al., 2011, Klimstra, et al., 2012; Klimstra, 2013), identity processes are systematically associated with personality traits and quality of adolescent's relationship with his/her parents (Beyers, Goossens, 2008). Therefore, the aim was to verify these relationships also in identity exploration domains distinguished at the early beginnings of identity formation.

The objectives of the dissertation are therefore (1) conceptualization of the early identity exploration (at the transition from late childhood to early adolescence) by the distinction of 12 domains (physical appearance, free time, family of origin, work, boyfriend-girlfriend relationships, own opinion formation, perception of own place in the life cycle, self-reflection, future, future family, outlook on life, attitude toward rules); (2) thanks to the longitudinal research paradigm, capturing the dynamics of identity exploration in distinguished domains, and (3) verification of two types of exploration predictors and its dynamics: personality conditions (traits in the Big Five model; McCrae, Costa, 2005) and family conditions (quality of adolescent's relationship with parents in terms of Skinner, Johnson and Snyder, 2005).

In a group of $N = 454$ students of later primary school classes and middle school classes ($M_{age} = 13.04$, $SD_{age} = 0.98$, age range 11-14, gender 50/50) longitudinal study with three measures was performed. The following tools were used: *Early Identity Exploration Scale* (EIES; Kłym, Ciecuch, 2015) to measure identity exploration, *Big Five Questionnaire–Children version* (Barbaranelli, Caprara, Rabasca, Pastorelli, 2003) in the Polish adaptation of Ciecuch, Toczyłowska-Niemiec and Barbaranelli (2016) to measure five personality traits and the *Parents as Social Context Questionnaire–Child-report* (Skinner, Wellborn, Regan, Johnson, 1986) in the Polish adaptation (Czyżkowska, Kłym, Ciecuch, 2019) to measure the dimensions of parenting.

Transversal and longitudinal analysis were used on the collected data. At the first step, the structure of identity exploration proposed in the 12-domain model was confirmed. Then, the intensity of exploration was analysed. The boyfriend-girlfriend relationships domain proved to be the only one in which exploration increases basically for all participants. Growth in exploration, but with interpersonal differentiation, has been also shown in the domains of physical appearance, work and outlook on life. In other domains, exploration intensity at group level did not increase but interpersonal differences in exploration were shown in following domains: own opinion formation, self-reflection, future and attitude toward rules.

Also, gender-related differences in exploratory activity were verified and it was confirmed that girls are more likely than boys to explore identity content during early adolescence.

The relationships between the five personality traits and the identity exploration in considered domains were rather weak and they were slightly different from those reported in literature describing the links between identity and personality at later stages of development. In the case of early adolescents, openness to experience was irrelevant to exploration in particular domains, but the significance of neuroticism for exploration was proven. The obtained results confirm the diversity in terms of personality relationship with various domains of identity exploration and support the researchers' conclusions that the higher level of neuroticism is associated with intensive in-breath and not in-depth exploration (Klimstra et al., 2012).

It turned out that the quality of adolescent's relationship with parents is negatively associated with identity exploration, which means that young adolescents explore more intensively within the identity, if the relationship with parents that they perceive demonstrates the advantage of negative aspects over positive ones. Analysis of links between the quality of their relationship and identity exploration undertaken later revealed gender differences - the importance of positive aspects of parenting in boys, and negative aspects in girls was observed.

Conclusions regarding gender diversity in exploration and the predictive power of the family context for the initial exploration level (negative relationship confirmed) were supported by the results of CGCM (*Conditional Growth Curve Modeling*) analyses carried out on the general exploration factor.

Analysis of the latent growth curves model for the general exploration factor has additionally provided new data on the relationship between exploration and personality traits. The importance of neuroticism was confirmed and the significance of extraversion and openness to experience was also demonstrated as features predicting a positive initial level of identity exploration considered in total, without distinguishing into individual domains.

Replication of the research and confirming the dependencies demonstrated in the dissertation will bring the possibility of practical application of received conclusions, and thus more effective support for adolescents in their development.